

(4)

GÜRCİSTAN'DAKİ BORÇALI AZERÎ TÜRKLERİNDE ÂŞIKLIK GELENEĞİ

Prof. Dr. Şureddin MEMMEDLİ⁵
Doç. Dr. Gülnara GOCAEVA MEMMEDOVA⁶

ÖZET

Gürcistan'da yaşayan Azerî (Karapapak) Türklerinde saz, âşıklık sanatının geliştiği, hem de âşıklığın öz biçimde korunup yaşatıldığı uzmanlarca yüksek değerlendirilmektedir. Makalede Borçalı âşık ekolünün öz geçmişine başvurulur, bu ekolün öncüleri, birincilleri hakkında bilgiler sunulur.

Anahtar Kelimeler: Gürcistan, Borçalı, âşık, âşıklık.

1. KONUYA İLİŞKİN BİR ATIF ÜZERİNE

"Borçalı–Başgeçit mahalleri koruduğu güzel ananeleri, en vacibi de dil saflığı ve tâbiliğiyle seçilir" – bu değer Azerbaycan halk şairi Bahtiyar Vahabzade'nindir [⁷].

Günümüz Türk dünyasının en ünlü, en sevimli şairlerinden olan Bahtiyar Vahabzade'nin şu değerlendirmesinde şunlar öne çıkar:

Borçalı–Başgeçit diyarı şu ölçütlerle özgünlük taşır:

- Güzel geleneklerin var oluşu
- En öncelikle dil saflığının yaşadığı
- Tâbiiliğin kalması

Ve şu sanat olgularını, şu özgünlüğü korumaktadır.

Borçalı'da sanat özgünlüğü, dest-üslûp özlülüğü daha çok buradaki saf ozan sanatının arketip (ilk örnek) niteliğinde sergilenir.

2. KONUYA ÖN BAKIŞ

Gürcistan'da Türklerin genel sayısı 500 bin sayılır, onlar sayı çoğunluğuyla bu ülkede Gürcülerden sonra ikinci, Gürcü olmayanlar arasında birinci yeri tutarlar. Burada Türklerin yoğunlukla yerleştikleri arazileri Borçalı diye adlandırırız. Resmîyetçe Aşağı Kartlı diyarı da denir. Diyarın nüfusunun çoğunluğunu Azerî Türkleri oluşturur. Yoğun olarak bizinkiler Marneul – Sarvan (100 bin kişi), Gardaban – Garayazı (50 bin kişi), Bolnis – Bolus (50 bin kişi), Dmanis – Başgeçit (20 bin kişi), Sagareco – Garaçöp (20 bin kişi) ilçelerinde meskûndurlar. Tiflis şehrinde, Rustav şehrinde, Zalga (Barmagsız), Tetrisharo (Ağbulag), Lagodeh, Telav, Mshet, Kaspi ilçelerinde de belirli sayıda Türkler yaşarlar. Burada Sadahlı (10 bin nüfus), Telav Garacalar (9 bin nüfus), Gızılhacılı (8 bin nüfus), Fahrallı (7 bin nüfus), Bolus–Kepenekçi (7 bin nüfus), Lembeli (7 bin nüfus) vb gibi büyük köyler bulunuyor [⁸].

Borçalı'ya simgesel olarak "Sazın-Sözün Beşiği", "Âşıklar Yurdu" tanımları da

⁵ Ardahan Üniversitesi öğretim üyesi / Türkiye (Gürcistan uyruklu)

⁶ Haydar Aliyev Gürcistan Azerbaycan Üniversitesi öğretim üyesi / Gürcistan (Gürcistan uyruklu)

[⁷] Bahtiyar Vahabzade, Borçalı–Başkêçid Dağlarında Gaynayan Çeşme / "Veten Ocağının İstisi" mecmuası, Bakü 1982, s. 73–79

[⁸] Ayrıntılı bak: <http://www.turansam.org/dosyalar.php?id=15> / Gürcistan'da Azerî Türkleri Meskûnlaşan Arazi Bölgeleri / 24.04.2009

yakıştırılır.

Arşivler, sine defterleri Orta çağın çeşitli sanatçılarımızdan bize önemli müjdeler, şiirsel inci çelengi erıştırir.

18. yüzyıl arşiv belgelerinde Borçalı'nın Ağcagala nahiyesinde Âşıklı cemaati, Ahstav nahiyesinde Âşık köyü de kayıtlıdır [⁹]. Demek ki, Borçalı'da âşık özel bir zümre gibi seçilmiş ve köylere halk âşıklarının adı verilmişti.

19. yüzyılın ortalarında Rus şair Yakov Polonski, Borçalı'nın Demircihasanlı nahiyesinde gördüklerini "Кавказ" (Kafkas) gazetesi sayfalarında şöyle anlatır: "Bir kez iki yıl bundan önce Tiflis'ten 40 verse aralıdaki Demircihasanlı köyünde sıcak bir günde çayhanenin çardağı altında dayandım, kepenegimi çıkardım, at üstünde gezmek yorduğuna göre beni uyku bastı; birden çungur (saz) sesi, nihayet, yanıklı şarkı sesi duydum, sonra bu ses feryada dönüştü, mecbur elledi başımı kaldırım: on adım benden aralıda şu çardağın altında üç yaşlı kişi yere uzanmıştı ve onların önünde taşın üstünde genç âşık oturup, metal simlerde el gezdirirdi. Yaşlaşıp elden düşmüş şu dinleyicilerin yüzlerinin ifadesini hiç zaman unutmam, sanki onlar uykudaydılar, fakat kirpiklerini kaldırmadan bene göz gezdiriyorlardı, benim de onlar gibi bu aşığa, böyle tatlı şarkıları dinlemekten hoş hal olmağıma emin olmak istiyordular" [¹⁰]. Maalesef ki, tatlı-tatlı çalıp-okuyan bu Borçalı sanatçısının adı hatırlanmamıştır; fakat anlatıdan sergilenir ki, onun hafif çalgısı, yanıklı okumaları şair misafire hoş etki bağışlamıştır.

... Borçalı'nın varlığının, özlüğünün ölçütü en önce onun sazıdır, denksiz saz-söz dünyasıdır. Onun tüm maddî-manevî kültürünün üstün kuvveti saza bağlılığın kudreti olmuştur.

3. SAZIN-SÖZÜN BEŞİĞİ – BORÇALI

Mayası sazdan-sözden tutulan, saz havasına, söz müdrikliğine güvenen Borçalı'da edebi-estetik fikir cilâlanıp billûrlaşan kutlu halk inançlarından, bayramlardan, geleneklerden, halk törenlerinden, mitoloji parçalardan, zengin folklordan, ozan-âşık sanatından kaynaklanmıştır.

Bölgede kullanılan deyimlerden:

- Aldı sazı çiğinine, kurban mezhep-dinine;
- Saz harada – söz orada;
- Saz kudreti – Tanrı muhabbeti;
- Saz seven yürek saz kalır...

Borçalı Karapapakları arasında saz da bir karakter, tip olarak halk ağzında övgü, terennüm öznesine dönüşmüştür:

Aziziyim, sim ağlar,
Saz inilder, sim ağlar;
Sen öldün, men ağladım,
Men ölsem, pek kim ağlar?

Borçalı'da sazı bilmecelerle de nişan vermişler:

O nedir ki, yetmiş iki dil bilir?

Yahut:

Çillenir ha, çillenir,
Üstü ayna güllenir;
Her şey ağzından diner,

[⁹] Tiflis Eyaletinin Mufassal Defteri, Borçalı ve Gazah, 1728 Yılı / Bakü 2001, s. 169, 230

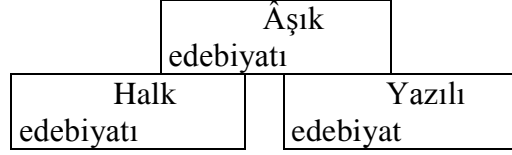
[¹⁰] Gürcistan İlya Çavçavadze Milli Kütüphanesinin arşivi, kod 67/09: "Кавказ" (Kavkaz / Kafkas) gazetesi, Tiflis, 1851 # 1, s. 3

O, köksünden dillenir.

Borçalı, Garayazı halk geleneklerine, göreneklerine daha derin köklerle bağlı oldukları dolayısıyla burada âşık sanatı, saz şiiri daha geniş yayılmış, bir ekol-mektep gibi kalıplanmış, edebiyatı, kültürü de üstelemiştir [11].

Borçalı edebi düzeninde üç yaratıcılık yönünün bütün ilişkisi aşağıdaki şemada sergilenir:

Her üç edebiyat kolunun görevsel sürekliliği Borçalı edebi muhiti örneğinde daha kabarıklık biçimde öne çıkar. Öncelikle de, Borçalı'da âşık ve saz şairi, âşık ve yazılı edebiyat taşıyıcısı arasında kesin sınır koymak mümkün değildir. Aslında, Borçalı'da yazılı edebiyatı da yöneltenler çok halde saz şairi, kâmil üstat âşıklar olmuşlardır.

Genellikle, âşıklık sırf halk edebiyatı, folklor olgusu olmadığı gibi, tam yazılı edebiyatın içeriği de olamaz; çünkü o, halk edebiyatından yararlandığı, ağız edebiyatı gibi hafızayla yayıldığı halde, hem de müelliflerinin (söyleyicilerinin) belirgin olması, dil-üslûp semantiği ve başka yönleri itibarıyla yazılı edebi gelişime kaynayıp karışır. Âşık şiirini anonim halk edebiyatıyla yazılı edebiyat arasında geçit, köprü olarak değerlendirenler, elbet ki, haklıdırlar; çünkü o, kökü-kökeniyle halk ilhamından su içer, kol-kanadıyla yazılı edebiyata kavuşur... Bu, Borçalı edebi muhiti örneğinde daha açıkça sergilenir.

Âşıklık milli sanattır. Borçalı'ya da haklı olarak sazın beşiği, ozanların ana vatanı, koşmaların, giraylıların, bayatlıların (manilerin) kaynar pınarı diyebiliriz. Bu diyarın manevî zevkini âşık süslemiş, saz sanatı bu yurttan coşmuş, kendi mecrasından çıkmamış, mihverinden kopmamış, iklimini, saflığını koruyup saklamıştır. "Terekeme" halk raksı, "Başkeçid Güzellemesi", "Borçalı Dübeytisi", "Borçalı Gevherisi", "Borçalı Güzellemesi", "Borçalı İbrahimîsi", "Borçalı Gaytarması", "Borçalı Mansırîsi", "Borçalı Sultanîsi", "Borçalı Urfanîsi", "Borçalı Yurtyerisi", "Borçalı Zarıncısı", "Destanı", "Ehmedî Kerem", "Fahralı Dilgemi" ("Doşanguloğlu"), "Fahralı Muhammesi", "Güllâbi", "Memmedbağırî", "Sürütme Köroğlu", "Terse Giraylı" saz makamları Borçalı'da oluşmuştur. Bu havaları okumak için özgünlükle sesin akarı yeterince doğal olmalıdır.

4. BORÇALI ÂŞIKLIĞININ ÖZGÜLÜĞÜ

"Borçalı âşık mektebi öz uzun ömürlülüğü, orijinalliği, çalar ve dest-hattıyla seçilir" – bu sözler de Prof. Dr. Eflâton Saraçlı'nındır [12]. Âşık sanatı bilgini Prof. Dr. Meherrem Gasımlı tarihçe biçimlenmiş âşık ortamları arasında Gencebasar (Gence–Gazah) muhitinden sonra Borçalı (Borçalı–Başkeçid–Garayazı) muhitini belirtir ve şöyle der: "Borçalı âşık mektebi teşekkül tarzına göre Azerbaycan âşıklığının tekçe kökenli tipinde daha çok âşıklaşmış ozanlar kanadına dâhildir... Aslında, Borçalı âşıklarının tek saz ifacılar olması da onların ozan geleneğine dayalı olduğunu gösterir"

[11] Ayrıntılı bak: Şureddin Memmedli, Borçalı Edebi Muhiti: Kaynakları, Teşekkülü, İnkişafı, Bakü 2000

[12] Eflâton Saraçlı-Memmedli, Borçalı Edebi Muhiti / "Edebiyyat ve İncesenet" gazetesi, Bakü 1992, sayı 7, s. 7

[¹³]. Borçalı kökenli başka bir edebiyat bilimcisi Arif Emrahoğlu'nun altını çizdiği gibi, "saz-söz perestişkârlarına yahşi malûmdur ki, sazın da, saz meclisi yönetmeğin de en eski biçimini saf yaşatanlar Borçalı sanatkârları olmuşlar" [¹⁴]. Borçalı âşık muhitinin tarihi-kültürel seciyesini incelemiş Tinatin İsabalıgızı'nın yazdığı gibi, Borçalı saz şairinin âşıkla beraber meclis yürütmesi başka edebi-âşık çevrelerinde müşahede edilmez; bu, Borçalı aşığının, doğrudan-doğruya, seçkin yönüdür [¹⁵].

Borçalı saz ekolü ana, öncül muhitlerimizden sayılır, onun özgünlüğü kabul edilir, bu özgünlük, özgülük ağır, saf saz çalma üslûbu, ezeli (klâsik) makam dağarcığı, çeşitli saz koşuları, düzgüleriyle karakterize olunur.

Borçalı sanat coşkusunun şah damarı milli âşıklık geleneğidir ve bu geleneğin nefesi âşık ifacılığına, besteciliğine dayanan zengin saz şiiri mirasıdır.

Borçalı'nın ağır illerinde zamanlarca çok sayıda farklı âşıklar, şairler, memleketin saz keyfini yüceltmiş, manevî-estetik ihtiyacı gidermişlerdir.

Genellikle, Borçalı'nın edebi öz geçmişi eski çağlardan beri ozanlıkla, ozan kökenli âşıklıkla ilgilidir ve onun coşkuluğu mitoloji motiflere bağlı efsane-rivayetlerle, eski Türk-Oğuz, Türk-Kıpçak folklor, edebi alanının gelenekleriyle, ayrıca, Orta çağın âşık kültürünün ünlü temsilcilerinin edebi miraslarıyla zenginleşerek, yön almış ve gelişmiştir.

Borçalı âşıklığına (aslında ozanlığına) tarihsel görüntüden bakarsak, şunu edebi özneler (âşık şiiri oluşturucuları) ve edebi nesnelere (saz şiiri metinleri) düzeyinde çözümleyebiliriz.

5. BORÇALI SAZ EKOLÜNÜN ÖNCÜ TEMSİLCİLERİ

1920 yıllarına kadar Borçalı edebi muhitini temsil eden 104 sanatçı tespit etmişiz. Bunun çoğu âşıklar (üstat veya yaratıcı), saz şairleridir. Borçalı'nın köylerindeki âşık-şiir ocakları (yuvaları) arasında ünlülük, verimlilik derecesi değişik olmuştur. Bu bakımdan aşağıdaki mıntıklar üstünlük kazanmışlardır (yaşayış meskenleri ve âşıklar sayısı nispetinde):

Şeytanbazar (Tiflis)	– 28
Fahralı	– 5
Kürüstü Kosalı	– 5
Gızılhacılı	– 4
Lecbeddin	– 4
Gaçagan	– 4
Sarvan	– 3
Guşçu	– 3
Kölayır	– 3
Hasanhocalı	– 3
Soğanlık	– 3
Arıklı	– 3

Borçalı edebi-âşık muhitine mensup sanatçıların, saz şiiri tarzı akımı taşıyıcılarının en önemlilerinin tarihi-coğrafi-edebi şeceresine ait tabloyu şöyle düzenleyebiliriz:

> 17–18. yüzyıllarda:

Aşır Seyid Ehmed oğlu – Tehle

[¹³] Meherrem Gasımlı, Aşık Seneti / Bakü 1996, s. 209

[¹⁴] Arif Emrahoğlu, Borçalı Aşıqları / "Sovét Gürcüstanı" gazetesi, Tiflis, 1985 # 60, s. 4

[¹⁵] Ayrıntılı bak: Tinatin İsabalıgızı, Borçalı Aşık Mühiti, Bakü 1999

- Memmedhelil – Tehle
Gul Allahgulu – Görarhı, Soğanlık
Fatma Alı gızı – Fahralı
Polad – Fahralı
- > 18. yüzyıl sonları 19. yüzyıl başlarında:
Zabit – Kösalı, Tiflis
Gasım Ağa – Gaş Muğanlı
İveyler Allahverdi – Fahralı
Sadıg – Tekeli, Tiflis
Veli Efendi – Kösalı
- > 19. yüzyılda:
Gul Eli – Gızılhacılı, Tiflis
Güller Peri – Fahralı
Güller İsmail – Fahralı
Nebi Efendi – Kösalı
Alhas Ağa Hacallı – Bolus Kepenekçi
Mehemmed Şindili – Garabulag, Ceferli
Abbaseli – Guşçu
Gul Gereni – Beyler, Ahıska
Oruç – Fahralı
- > 19. yüzyılın sonları 20. yüzyılın başlarında:
Allahverdi – Yırğançay
Mirze Mehdî – Kösalı-Hacılar
Miskin Veli – Eyrem
Molla Gasım – Eyrem
İsmail Merdan oğlu – Garaçöp
Murğuzlu Abdulla – Garaçöp
Pirili Elihan – Garaçöp
Yetim Musa – Gazlar
İbad – Gazlar
Dolulu Ebuzer – Gaçağan, Ulaşlı
Nebi Miskin – Fahralı
Ağacan – Guşçu, Gaçağan
Dost Pirmemmed – Sarvan
Heste Namaz – Lecbeddin
Gul Necef – Gızılhacılı
Göyemlikli Ehmed – Molla Eyyublu
Emin Ağa Hacallı – Bolus Kepenekçi
Tomar Oğlu Hasan – İmirhasan
Yusuf Allahyar oğlu – Hasanhocalı, Arıklı
- > 1920 – 1930'lu yıllarda:
Hüseyn Mahmud oğlu – Fahralı
Ehmed Hancallı oğlu – Lecbeddin
Sekine Almemmedli – Fahralı
Balakişi – Saca
Tülü Memmed – Soyugbulag
Ehmed – Saraçlı
Hüseyn – Saraçlı

Abbasgulu Élebađlı	– Görarlı
İsa Borçalı	– Gaçağan
Veli Seyyar	– Lecbeddin
Guşçu İbrahim	– Muluhsa, Guşçu
Biçare Esedullah	– Tiflis, Soğanlık
Bayram Bayramlı	– Garaçöp
Mesim Yadigarlı	– Beyazıd, Gayagocalı
Hındı Memmed	– Gaş Muğanlı
Bayram Sarvan	– Fahralı
Esli oğlu Mehemmed	– Tüller
Mehemmed Muhegger	– Kölayır
Mirze Hesen Mecruh	– Kireç Muğanlı
Hüseynhan	– Gırıglı
Eli	– Şülever
Paşa	– Kürüstü
Daşdemir	– Kölayır
Şaban	– Fahralı
Hoca Mehemmed	– Goçulu
Bedir Minasazlı	– Sarvan
Sadıg Sultanov	– Görarlı, Soğanlık
Gurban	– Soğanlık

Borçalı âşık yaratıcılığının söz hazinesi açısından ilkin kaynaklar (mehazlar) arasında Arap harfleriyle «ذایب گنج» («Cönk-Beyaz») adlı mecmuayı [16] özellikle kıymetlendirmek gerekir. Azerbaycan Salman Mümtaz Edebiyat ve İncesenet Arşivinde Ziyeddin Efendiyev'in (Ziya Borçalı'nın)* fonunda korunan, bilimsel edebiyatta ilk kez bizim tarafımızdan yararlanılmış olan [17], şartı olarak "Ziya Borçalı Cönk-Beyazı" adlandırdığımız şu topluda en çok tertipçinin seçtiği, Borçalı çevresinde derlenmiş şiirler yer almaktadır.

Borçalı âşıklarının, saz şairlerinin söz hazinesinden yapraklar:

Fahralı Seyid Ehmed'den (17. yüzyıl):

Ehmed'em, yâdında gallam éllerin,
Söhbeti olaram şirin dillerin,
Serin-serin esen garayéllerin
Belke taléyimi daraya, dađlar!

Gul Allahgulu'dan (18. yüzyıl):

Gönül, gullug éyle kâmil üstada,
Üstat görmeyenin işi ham galdı,
Néçe danendeler gétti dünyadan,
Yérinde bir néçe ağlı kam galdı.

Fatma Alı gızı'ndan (19. yüzyıl başları):

[16] ذایب گنج = Cönk-Beyaz, Tarih 1914 / Azerbaycan Selman Mümtaz Edebiyat ve İncesenet Arşivi, Ziyeddin Efendiyev fonu 533, dosyalar 63, 64

[*] Not: Ziya Borçalı olarak bilinen Ziyeddin Efendiyev (1902–1965) Borçalı'nın Arıklı köyündendir. 25 yıl Tiflis'te pedagoji enstitütüde öğretim elemanı çalışmıştı, ders kitapları hazırlamıştı, edebi-tankidi makaleler, şiirler yazmıştı. «ذایب گنج» (Cönk-Beyaz) iki defterdir. Hatırlatalım ki, Ziya Borçalı'nın el yazmalarına onun babası Yusuf Efendi Allahyazade'nin külliyyatı da katılmıştı. Yusuf Efendi Osmanlı'da âli ruhanî öğrenimi görmüşü, şiirler yazmıştı. Sözügeden kaynak da onun saklanlarından ola bilirdi düşüncesindeyiz. "Cönk-Beyaz"ın sureti bizim ev arşimizde bulunmaktadır.

[17] Şureddin Memmedli, Borçalı Edebi Muhiti: Kaynakları, Teşekkürü, İnkişafı, Bakü 2000

Fahrâlı'da bir babanın gızıyam,
Ne uzağa düřdü yolum, ay felek;
Atam-anam Borçalı'da galdılar,
Bizi hardan tapar Alım, ay felek.
Güller Peri'den (19. yüzyıl ortaları):
Kars'a sarı bakıp-bakıp ağlaram,
Vurulub köksüme yaralar, gardaş!
Sinem üstün çalın-çapraz dađlaram,
Dolanar gelbimde haralar, kardaş!
Âşık Şenlik Baba'dan (19. yüzyıl sonları):
Bu gün Gasımlı'nın séyrine vardım,
Borçalı'yı geze-geze, efendim.
Semed Bey namında bir gizir gördüm,
Vasfin kaldırıırım söze, efendim.
İsa Borçalı'dan (20. yüzyıl başları):
Borçalı'dır bil mahalim,
Her kese bellidir halim,
Gaçağan'da hoş ahvalim,
Vardı dillerde, dillerde...
Alhas Ağa Hacallı'dan (20. yüzyıl başları):
Uralanmış bostan, derilmiş tenek,
Biçilmiş zemisen, ay Alhas Ağa.
Çırpılmış teknesen, gırılmış senek,
Dağılmış gemisen, ay Alhas Ağa.
Mirze Mehdî Veli-zade'den (20. yüzyıl ortaları):
Deli gönlüm, ne ađlarsan,
Dünya üç gündür, beş gündür;
Bağrım başın ne dağlarsan,
Dünya üç gündür, beş gündür.
Nebi Miskin'den (20. yüzyıl ortaları):
Menim adım Şair Nebi, senetin binasıyam,
Sarraf olsa, bu mekânda aşıkların hasıyam,
Aşık olub éller gezdim, men élin anasıyam,
Tutdum sözün méydanını, bir pehlivan olmuşam.

6. BORÇALI ÂŞIKLIĞININ ÇEVREYE ETKİSİ ÜZERİNE

Konuyla ilgili iki bilimsel yönü özellikle vurgulamak isterdik:

- > Birincisi, Borçalı–Ahıska–Kars edebi-âşık ortamı
- > İkincisi, Borçalı âşıklığının etkisiyle Gürcüler arasında da âşıklığın var

oluşu

Birinci konu hususunda: Borçalı'dan göçler, kovulmalar zamanı göçmenler arasında saz-söz adamları da çok olmuştur ve onlar yeni yurttaki yeni çırılar (şakirtler) eriştirmiş, Borçalı saz-söz coşkusunu gelenek halinde sürdürmüşlerdi. Belirli zaman dilimlerinde Borçalı diyarından göçen saz-söz adamlarının Borçalı saz, âşıklık üslûbunu, sanat özelliklerini kendileriyle taşıyıp yaydıkları dolayısıyla Ahıska'nın da, Kars'ın da, Urmiye'nin de Karapapak âşık muhitleri Borçalı sazının coşkusunu üzere şekillenmiştir diyebiliriz. İlgili bölgelerden derlenmiş anonim halk, âşık edebiyatları ve yazılı edebiyat örnekleri fikrimize destektir. Borçalı sazı, âşıklığı daha çok

etkileyici kuvveye sahip olmuştu, Ahıska'nın da, Kars'ın da, Urmiye'nin de saz-söz sarraflarının şecere kökünü aslında Borçalı'da arayıp bulmak mümkündür [18]. Borçalı-Kars-Ahıska âşık şebekesinin önemli temsilcileri bunlar olmuşlar: Gul Garani, İsmail Efgan, Molla Halis, İrfanî, Seyfi, Usta Polad, Deli Tamı, Héyder Bey, Heste Hasan, Gul Ehmed, Nuru, Şenlik Baba, Evez, Deli Yusuf, Mirsisi, Muştaki vb. Bu geniş şebekede en ünlü sanatçı, şüphesiz ki, Şenlik Baba sayılır. Onun babası 19. yüzyılın birinci yarısında Borçalı'dan gelip Çıldır'a sığınmıştı. Âşık Şenlik de Borçalı sazının gücüyle Ahıska-Borçalı'da saz sanatının inceliklerine sahip olarak, bu sanatın özelliklerini, özgünlüklerini yaymıştı.

İkinci konu hususunda: Prof. Dr. Giorgi Şağulaşvili'nin bu fikrine dayanarak diyebiliriz ki, âşık şiiri Gürcü düşüncesi için özgün olmayan (organik olmayan) olguydu, bu sanat Doğu-Türk âleminde geçmiş, Tiflis'te kök salmıştı [19]. Borçalı edebi muhitinin Tiflis şehir şiiriyle ilişkisi, ülfeti o kadar kapsamlı olmuştur ki, Borçalı edebi muhitinin Tiflis yönümü biçimlenmişti. 16.-18. yüzyıllar boyunca Gürcü şairler Teymuraz, Arçil, Vahtank, Aleksandre Çavçavadze, Tiflis şehir âşık şiirinin ünlü temsilcisi Besiki ve başkalarının koşmaları, tecnisleri, muhammesleri, müstezatları, cinaslı bayatileri Doğu şiiri ruhundadır. Âşık şiiri Gürcü edebiyatına Türk dünyasından, Azerbaycan'dan, en çok da, öncelikle de yakın Borçalı muhitinden yayılmıştı. Şarkıcı Allahverdi'nin Tiflis'e Borçalı'dan gelmesi, Tiflis'teki Gürcü, Ermeni sanatçıların bazılarının (örneğin, Hazira'nın) Borçalı'dan olmaları, bazılarının Borçalı'da çalıp-çağırmaları (örneğin, Yetim Gürcü'nün) dediklerimizi destekler niteliktedir. Gürcüler söz koşup-okuyan halk sanatçılarına 'მგოსანო' = 'mgosan' demişler ve 'ozan-mgosan' benzeşmesi ilgi doğurur. Gürcü âşıklardan Yetim Gürcü, Hazira daha çok ün kazanmışlardı ve onların dikkati çeken koşmaları, tecnisleri malûmdur. Yetim Gürcü'nün dedesi, ninesi Osmanlı'ya esir düşmüş, İslâm'ı kabul etmişlerdi ve onlara burada 'Gürcü' mahlâsı verilmişti. Adı geçen Gürcü âşık 'Yetim Gürcü' mahlâsıyla meşhurlaşmıştı. O, Karacaoğlan'ı kendisine üstat saymıştı, Türkçe de şiirler koşmuştu.

SONUÇ

Gürcistan Azerîlerinin âşıklık geleneğinin gelişimini 20. yüzyılın ortalarında ve sonraları üstat kâmil âşıklar Nebi Miskin, Ağacan, sazın sultanı Sadık Sultanlı, avazın lokmanı Hındı Memmed, makam üstadı Dede Emrah, destan sandığı Hüseyin Saraçlı, âşıklığın hanı Han Kâmandar, üstatlar Alhan Garayazılı, Göyçe, Almaz Görarhılı, saz şairleri İbrahimhelil Lecbeddinli, Almaz Velizade, Veli Tomayev, İsa Sadig, Tehle Novruz, Reşid Hacallı, vb başarıyla devam ettirmişlerdir. Halen kâmil âşıklar Mehemed Sadaklı, Ehmed Sadaklı, Gülabi, Nureddin Gasımlı, Aslan Kösali, Şahbaz Göyçeoğlu, Ziyeddin, vb Borçalı edebi-âşık ortamının gelişimi, zenginleşmesi, çiçeklenmesine kaygılanmaktadırlar.

Borçalı edebi-âşık muhiti ayrıntılı sanat çevrelerindeki âşıkların, saz şairlerinin, şiir meclislerinin genellikle oluşturmuş ve taşımış olduğu edebi faaliyet düzeni doğrultusunda değerlendirilmelidir.

[18] Ayrıntılı bak: Şureddin Memmedli, Borçalı-Ahıska-Kars Ortag Edebi Ariyalı, Tiflis 2004

[19] გიორგი შაგულაშვილი, ძველი თბილისის პოეზიის ისტორიიდან = Giorgi Şağulaşvili, Eski Tiflis'in Şiiri Tarihinden, Tiflis 1987, s. 11

KAYNAKÇA

- * 1914 * گنج ذابيد = Cönk-Beyaz, Tarih 1914 / Azerbaycan Selman Mümtaz Edebiyat ve İncesenet Arşivi, Ziyeddin Efendiyeve fonu 533, dosyalar 63, 64
- * 1982 * Bahtiyar Vahabzade, Borçalı–Başkêçid Dağlarında Kaynayan Çêşme / "Veten Ocağının İstisi" mecmuası, Bakü: Gençlik Yayınları
- * 1985 * Arif Emrahoglu, Borçalı Âşıkları / "Sovét Gürcüstanı" gazetesi, Tiflis, 60
- * 1987 * გიორგი შაყულაშვილი, ძველი თბილისის პოეზიის ისტორიიდან = Giorgi Şağulaşvili, Eski Tiflis'in Şiiri Tarihinden, Tiflis: Metsniereba (Bilim) Yayınları
- * 1992 * Eflâtun Saraçlı-Memmedli, Borçalı Edebi Muhiti / "Edebiyat ve İncesenet" gazetesi, Bakü, # 7
- * 1996 * Meherrem Gasımlı, Aşığı Seneti / Bakü: Ozan Yayınları
- * 1999 * Tinatin İsabalıgızı (Memmedova), Borçalı Aşığı Muhiti / Bakü: Élm Yayınları
- * 2000 * Şureddin Memmedli, Borçalı Edebi Muhiti: Kaynakları, Teşekkülü, İnkişafı / Bakü: Élm Yayınları
- * 2001 * Tiflis Eyaletinin Mufassal Defteri, Borçalı ve Gazah, 1728 Yılı / Bakü: Pédagogika Yayınları
- * 2004 * Şureddin Memmedli, Borçalı–Ahıska–Kars Ortak Edebi Ariyalı / Tiflis: Kolori Yayınları
- * 2010 * <http://www.turansam.org/dosyalar.php?id=15> / Gürcistan'da Azerî Türkleri Meskûnlaşan Arazi Bölgeleri / 24.04.2010